

Гергана Шейлева / G. Sheyleva

НАКИТИ ОТ НЕКРОПОЛА ДО КАСТРА РУБРА КРАЙ С. ИЗВОРОВО, ХАРМАНЛИЙСКО

Jewelry from the cemetery near Castra Rubra (the village of Izvorovo, Harmanli region)

The present article deals with the jewelry found in the course of excavations of the Late Antique (4th–6th c.) and medieval (11th–12th c.) cemetery situated in the vicinity of the Late Antique fortress Castra Rubra near the village of Izvorovo, Harmanli region. Among them must be noted a glass cylindrical bead with inlaid undulating parallel lines (fig. 3 h), copper nut-shaped beads and a bronze casket, most probably from a necklace. The most remarkable are the six bronze crescent-shaped earrings with a rich ornamentation of a pseudo-filigree and granulation (fig. 3 b-j). Crescent-shaped earrings in combination with strings of copper or silver beads are typical finds in the medieval cemeteries in the region of Pirin, the Rhodopes, and the foothills of Sakar – Koprivlen, Ablanitsa 1 and Ablanitsa 2, Mishevsko, Tuhovishte, Dolno Botevo, Mezek, Iskritsa. Their appearance is undoubtedly related to the Byzantine fashion in jewelry dominating in that period. The upper chronological limit of the most of the cemeteries above noted is the 11th c. which we accept as the final date in the spread of the jewelry from Izvorovo either.

Късноантичната крепост Кастра Рубра е локализирана м. Калето, край с. Изворово, Харманлийска община¹. Селото се намира на съвременния път, свързващ Тополовград и Любимец, и отстои на 35 км североизточно от гр. Харманли. Самата крепост е в подножието на югозападните склонове на Сакар и е била част от отбранителната система по “Via Diagonalis”.

При разкопки в околностите на едноименната пътна станция, върху невысоко възвишение на 200 м северозападно от крепостта са открити 12 гроба (обр. 1). Според материалите и типа на гробните съоръжения една част от тях се отнасят към късната античност, а останалите – към Средновековието, т.е. става дума за два асинхронни некропола. Аналогични случаи са известни и от други некрополи – до с. Копривлен, Гоцделчевско², в м. Стражата край Плевен³, в м. Градището до с. Полски Градец, Радневско⁴ и др.

Средновековният некропол принадлежи на локализираното в близост селище от периода XI–XII в., а за късноантичния би могло да се предположи, че е на

обитателите на крепостта. Тук няма да се спираме подробно на характеристиките на гробните съоръжения и погребалния обред. Ще отбележим само, че всички погребения са извършени според изискванията на християнския ритуал, а оскъдният инвентар не дава достатъчно възможност да се установи кои от тях се отнасят към късната Античност и кои – към Средновековието.

В някои случаи мъртвите са погребвани с част от личните им вещи, носени приживе от тях – накити, коланни гарнитури и др. В късноантичните гробове като гробни дарове са поставяни глинени съдове. В настоящото съобщение обаче ще се спрем само на откритите накити.

В гроб № 1 е намерено едно цилиндрично мънисто от тъмносино стъкло. Почти цялата му повърхност е заета от вълнообразни успоредни линии, инкрустирани с бяла паста (обр. 3 з). Сравнително големите размери (дълж. 3,1 см и диам. 0,7 см) и особено характерната украса го отнасят към периода II–IV в.⁵ Подобно мънисто има и в некропола в м. Стражата край град Плевен, датиран от първата половина на IV в. до началото на VI в.⁶ В нашия случай, обаче, мънистото е от гроб, който застъпва хронологически по-ранен, безспорно античен гроб (обр. 1). Стратиграфската позиция на гроба, както и някои специфики на погребалния обред, ни дават основание да отнесем гроб № 1 по-скоро към средновековния период, т.е. може да се предположи, че мънистото е вторично употребено.

В гроб № 6, разрушен от иманяри преди години, са били намерени бронзови ореховидни мъниста и бронзова пластина, вероятно части от огърлица. Според описанието, находката е подобна на тази от гроб № 100 на некропол 1 в средновековната крепост до с. Искрица, Гълъбовско. В него е открит наниз от единадесет големи кухи медни мъниста, медна лента – торква и вероятно припоена към нея бронзова касета с ромбовидна форма, както и няколко дребни стъклени мъниста (обр. 2)⁷. Освен огърлицата, от същия гроб произхождат и чифт надушници, всеки от по три броя бронзови халки, свързани с верижки⁸. По стратиграфски данни, датировката на гроб № 100 се отнася към началото на XI в.⁹

Най-голям интерес сред накитите от некропола край с. Изворово представляват 6-те сребърни луновидни надушници. Те са част от инвентара на гроб № 10, съдейки по костните останки – вероятно на момиче или млада жена. Намерени са от двете страни на черепа, по три, вплетени една в друга. От гроба произхождат и 126 дребни стъклени маниста от зелено и тъмносино стъкло, някои от тях със следи от позлата (обр. 3 а). Шестте луници са напълно еднакви по форма и размери (обр. 3 б-ж). Те са частично повредени от натиска на почвата, липсват халките на кръжилата или фрагменти от луниците, но личи, че са изработени по един модел. Тънката сребърна пластинка с дебелина 0,1 см и ширина 4,6 см е изрязана под форма на луница. От страни тя е ограничена от кухи сферични тела, съставени от две полусфери. Отвореното кръжилото е от гладък сребърен тел с дебелина 0,3 см. Украсата и при шестте екземпляра е идентична, изпълнена с псевдофилигран и грануляция и заема почти цялата и лицева страна. Пояси от прави и зигзагообразни

тънки сребърни телчета обрамчват луницата. Подобен вертикален пояс я разделя на две полета, почти изцяло запълнени от по две полусфери, ограничени с тънки телчета. Към долната дъга на луницата с допълнителна пластинка е прикачена куха полусфера с богата украса от грануляция и псевдофилигран. В центъра на полусферата е припоена гранула, а около нея – по три кръгчета от тънки телчета. Най-отдолу на висулката е разположен триъгълник, съставен от десет гранулки, а симетрично от двете му страни – други два по-малки, състоящи се от три гранулки. В този си вид надушниците наподобяват известните лети луновидни обеци със звездовидна висулка от района на Среден Дунав, Коринт и Херсонес, датирани в периода от VII до XI в.¹⁰

Въпросът за произхода на луновидните обеци, както и връзката им с обещите-луници със звездовидна висулка от края на късната Античност е дискутиран подробно¹¹, поради което тук няма да се спираме на това. В различни форми и варианти тези обеци се срещат на широка територия от Сицилия и Коринт на юг, до Среден Дунав на север, целия Балкански полуостров и на изток до средното течение на Днепър в периода от VI до XI в.

Най-голямо сходство по форма и техника на изработка надушниците от Изворово имат с шест луници от с. Долно Ботево, Хасковско, открити случайно при строителни работи през 70-те години на миналия век (обр. 4)¹². Украсата по лицевата страна на луниците повтаря мотивите при обещите от Изворово, но е по-семпла. Към същата находка принадлежат няколко кухи сребърни ореховидни мъниста и елипсовидна пластина, подобни на които са били намерени в гроб № 6 на некропола край с. Изворово. Д. Аладжов датира накитите в IX–X в. Подобен набор от накити – ореховидни мъниста, бронзова пластинка и луновидни обеци с филигранна украса, намерени, в Малката могила при Мезек, които първоначално погрешно са отнесени към латенската епоха¹³. Ж. Вържарова отнася обещите към първи вид на пети тип, а ореховидните мъниста – към четвърти тип и ги определя като накити, характерни за християнските некрополи от Южна България¹⁴. Трябва да отбележим, че трите местонаходища се намират на неголямо разстояние помежду си, разделени от р. Марица, по бреговете на която минава главната пътна артерия от столицата Константинопол към вътрешността на Балканския полуостров.

Разнообразните форми и варианти на луновидни обеци и нанизни от медни или сребърни мъниста са характерни находки за повечето средновековни некрополи от района на Родопите и Пирин – Туховище¹⁵ и Абланица 1 и 2, Благоевградско, Мишевско, Кърджалийско¹⁶, и Копривлен, Гоцеделчевско¹⁷. В тях също така е засвидетелствана практиката на поставяне по шест обеци в гроб – луновидни или с нанизани кухи топчета. За металните мъниста в района на Пирин се приема, че са импорт от юг по р. Места¹⁸, докато тези от района на Родопите и западните предпланини на Сакар и Североизточна Тракия (Мезек, Искрица) най-вероятно са внесени по търговския път по р. Марица. Появата им безспорно е отражение на господст-

вашата по това време византийска мода в накитите. Горната граница на споменатата група некрополи достига XI в., което смятаме за крайна дата в разпространението на разглежданите накити. Към тази дата трябва да отнесем и шестте луновидни надушници и металните мъниста от некропола край с. Изворово, Харманлийско. Надяваме се, че бъдещите разкопки на некропола ще дадат още нови материали, които да допринесат за проучването на средновековната материална култура в района.

СПИСЪК НА ОБРАЗЦИТЕ:

Обр. 1. План на некропола

Обр. 2. Накити от гроб № 100 на некропола Искрица 1, Гълъбовско (по Г. Шейлева)

Обр. 3. Накити от некропола край с. Изворово

а – наниз от стъклени мъниста

б – ж – сребърни луновидни надушници

з – стъклено мънисто

Обр. 4. Накити от с. Долно Ботево, Хасковско (по Д. Аладжов)

Транслитерация за списъка на образите:

а – а

б – b

в – с

г – d

д – e

е – f

ж – j

з – h

БЕЛЕЖКИ

¹ Археологическото проучване през лятото на 2007 г. е проведено от екип с научен ръководител доц. д-р Борис Борисов от катедра “Археология” на ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”. Благодаря на ръководителя на разкопките за предоставените ми материали от некропола.

² **Цацарова, В., В. Хаджиангелов.** Късноантичен и средновековен некропол край с. Копривлен – В: Копривлен, т. 1, (София, 2002), с. 215–243.

³ **Генова, Е.** Средновековният некропол в местността Стражата край град Плевен. – Известия на Националния исторически музей, т. 3, (София, 1981), с. 55–101.; **Табакова-Цанова, Г.** Късноантичният некропол в местността Стражата край град Плевен. – Известия на Националния исторически музей, 3, (София, 1981), с. 102–184.

⁴ **Борисов, Б., В. Герасимов, Г. Шейлева.** Спасителни разкопки на средновековно селище и некрополи в местността Градището до с. Полски Градец, в комплекса “Марица-изток. – АОР през 1994 година Смолян, 1995, с. 149–150.

⁵ <http://www.ancienttouch.com/ancientbeads-combed%20and%20waved.htm>

⁶ **Табакова-Цанова, Г.** Късноантичният некропол, с. 157, обр. 12 а.

⁷ **Шейлева, Г.** Гроб 100 от некропол 1 на средновековната крепост край с. Искрица, Старозагорско. – В: Професор д.и.н. Ст. Ваклинов и средновековната българска култура, В. Търново, 2005, с. 411–420, обр. 1.

⁸ **Шейлева.** Цит. съч., обр. 2.

⁹ **Пак там,** стр. 415.

¹⁰ **Айбабин, А. И.** К вопросу о происхождении сережек пастырского типа. – Советская археология, т. 3, Москва, 1973, 68–69, рис. 3, 9–17.

¹¹ **Айбабин, А. И.** Цит. съч., стр. 65–66 и посочената там литература; **Манева, Е.** Средновековен накит. (Скорје, 2000), с. 39–40.

¹² **Аладжов, Д.** Селища, паметници, находки от Хасковския край. Хасково, 1997, стр. 84, обр. 44 и 45.

¹³ **Велков, Ив.** Разкопките около Мезек и гара Свиленград през 1932–1933 г. – Известия на Археологическия институт, т. XI, София, 1937, с. 128, обр. 118.

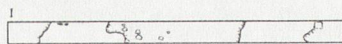
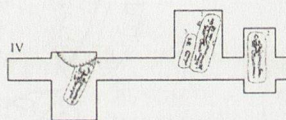
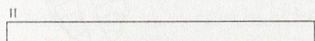
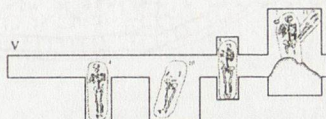
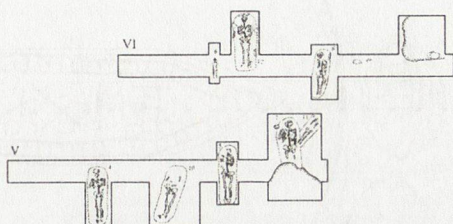
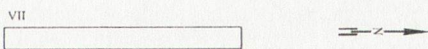
¹⁴ **Въжарова, Ж.** Славяни и прабългари (по данни на некрополите от VI–XI в. на територията на България), София, 1976, стр. 365.

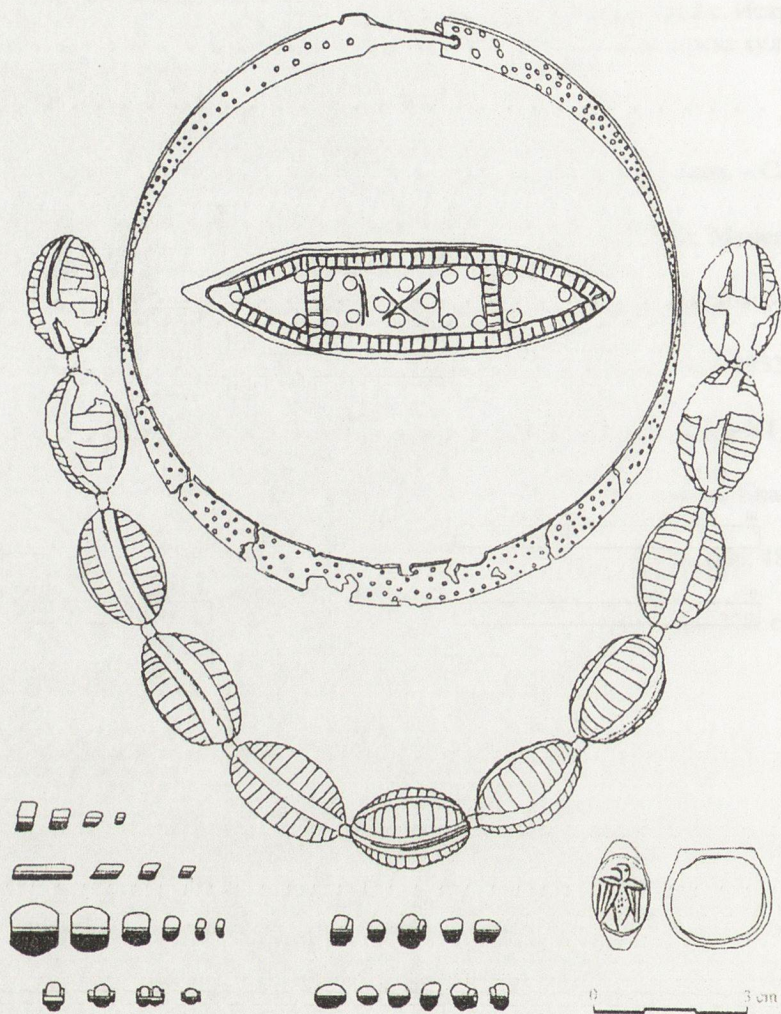
¹⁵ **Стоянова-Серафимова, Д.** Средновековен некропол при с. Туховище, Благоевградско, София, 1981.

¹⁶ **Въжарова.** Цит. съч., с. 282, обр. 175_{2-7, 9-11}; стр. 291, обр. 181_{13, 8}; с. 296, обр. 184₃; с. 307, обр. 191₂.

¹⁷ **Кацарова, Хаджиангелов.** Цит. съч., с. 423, фиг. 227/13 а, b; с. 424, фиг. 228; с. 426, фиг. 233/10 а, b.

¹⁸ **Кацарова, Хаджиангелов.** Цит. съч., с. 223.

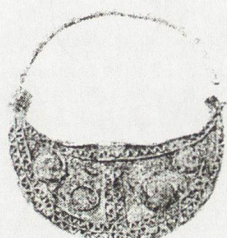
а

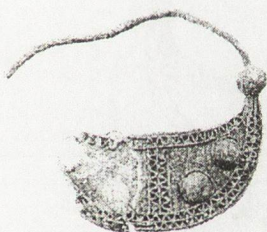
б

в

г

д

е

ж

з

